

Kur'an'da Ortografik Benzerlik ve Semantik Farklılaşma (سَنَہ/s-n-n, سِنَہ/v-s-n ve سَنَہ/s-n-h/s-n-v Köklerinin Karşılaştırmalı Analizi)

Orthographic Similarity and Semantic Differentiation in the Qur'an: A Comparative Analysis of the Roots s-n-n (سَنَہ), w-s-n (سِنَہ), and s-n-h/s-n-v (سَنَہ)

Remzi NAZLI¹

¹ Öğr. Gör., Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Gaziantep, Türkiye.

Lecturer, Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji University, Faculty of Theology, Gaziantep, Türkiye.

E-posta adresi:

remzi.nazli@gibtu.edu.tr

ORCID: 0009-0008-9916-8247

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Atıf / Citation: Nazlı, Remzi. "Kur'an'da Ortografik Benzerlik ve Semantik Farklılaşma (سَنَہ/s-n-n, سِنَہ/v-s-n ve سَنَہ/s-n-h/s-n-v Köklerinin Karşılaştırmalı Analizi)". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (Aralık 2025), 316-327.

<https://doi.org/10.34085/buifd.1757927>

ÖZ

Geliş Tarihi 04.08.2025 Bu çalışma, Kur'an-ı Kerim'de yazımsal olarak birbirine çok yakın olan sünnet (سَنَہ), sine (سِنَہ) ve sene (سَنَہ) kelimelerinin, bu şekilsel benzerliğe rağmen nasıl tamamen farklı ve keskin anlamsal sınırlara sahip olduğunu analiz etmektedir. Makalenin temel tezi, bu durumun bir anlam karmaşası değil, aksine Kur'an'ın dilisel hassasiyetini ve i'câzını (mucizeviliğini) ortaya koyan bilinçli bir tercih olduğudur. Çalışma; etimoloji, Câhiliye şiiri ve tefsir kaynaklarını birleştiren disiplinler arası bir yaklaşımla bu üç kelimenin köklerini ("s-n-n", "v-s-n", "s-n-h/s-n-v") incelemektedir. Analiz, her bir kökün özgün bir teolojik kavramı inşa ettiğini göstermektedir. "Parlatmak ve yol açmak" anlamındaki "s-n-n" kökü, Allah'ın tarih ve toplumdaki değişmez yasalarını ifade eden sünnetullah (ilâhî kanun) kavramına evrilir. "Uykulama" anlamındaki "v-s-n" kökünden türeyen sine kelimesi, Âyetü'l-kürsî'de en hafif bir gaflet halini dahi nefyederek Allah'ın mutlak hayat (el-Hayy) ve yönetim (el-Qayyûm) sıfatlarını ispatlayan bir ilâhî tenzih ilkesine dönüşür. "Zamanla bozulma" ve "yıl/kıtlık" gibi çift yönlü anlamlara sahip "s-n-h/s-n-v" kökleri ise, lem yetesenneh (bozulmamış) mucizesiyle Allah'ın tabiat ve zaman üzerindeki mutlak egemenliğini kanıtlayan bir ilâhî kudret delili haline gelir. Böylece bu üç kök, birbirini tamamlayan ve İslâm'ın tevhîd tasavvurunun temelini oluşturan üç ana teolojik sütunu (kanun, tenzih, kudret) meydana getirir.

Kabul Tarihi 24.11.2025

Anahtar Kelimeler: Arap Dili Belâgatı, İ'câzü'l-Kur'an, Etimoloji, Semantik, Sünnet, Sine, Sene.

ABSTRACT

Date of Submission 04.08.2025 This study analyzes how the words sunnah (سَنَہ), sinah (سِنَہ), and sanah (سَنَہ), which are orthographically proximate in the Qur'an, possess entirely different and sharply defined semantic boundaries despite their visual similarity. The core thesis of the article is that this phenomenon is not a source of ambiguity but rather a conscious authorial choice that demonstrates the linguistic sensitivity and inimitability (i'jâz) of the divine text. Employing an interdisciplinary approach that combines etymology, pre-Islamic poetry, and exegetical (tafsîr) sources, the study examines the roots of these three words: "s-n-n," "w-s-n," and "s-n-h/s-n-v". The analysis reveals that each root is employed to construct a distinct theological concept. The root "s-n-n," from the meaning "to polish and pave a way," evolves into the concept of Sunnatullâh (Divine Law), which signifies God's immutable laws governing history and society. The word sinah, derived from the root "w-s-n" meaning "slumber," becomes a principle of Divine Transcendence in Âyat al-Kursî; by negating even the slightest state of unawareness, it proves God's absolute attributes of life (al-Hayy) and self-subsistence (al-Qayyûm). The roots "s-n-h/s-n-v," carrying dual meanings of "decay over time" and "year/drought," serve as evidence of Divine Power over nature and time, exemplified in the miracle of lam yatasannah ("it has not been altered by years"). Thus, these three roots establish three complementary theological pillars (Law, Transcendence, and Power) that form the foundation of the Islamic conception of Tawhid (Oneness of God).

Date of Acceptance 24.11.2025

Date of Publication 25.12.2025

Keywords: Arabic Rhetoric, I'jaz al-Qur'an, Etymology, Semantics, Sunnah, Sinah, Sanah.

GİRİŞ

Kur'an'ı Kerim'in lafız-mâna ilişkisi üzerine inşa edilen derinliği, onun ilâhî mahiyetinin ve dilsel mucizeviliğinin (i'câz) en temel tezahür alanlarından biridir. Metnin her bir kelimesi, sadece bir anlam taşıyıcısı olmakla kalmaz, aynı zamanda ilâhî mesajın hassasiyetini ve estetik bütünlüğünü yansıtan bilinçli bir seçimin ürünüdür. İslâmî ilimler geleneğinde *vücûh ve nezâir* gibi disiplinler, bu zenginliği, tek bir lafzın çoklu anlamlarını (*vücûh*) veya farklı lafızların ortak anlamını (*nezâir*) inceleyerek ortaya koymuştur. Bu çalışmanın ele aldığı konu ise bu yaklaşımdan daha farklı ve incelikli bir boyuta işaret eder: ortografik (imlasal) benzerliğe sahip kelimelerin Kur'an metninde ne denli keskin anlamsal sınırlarla ayrıldığı. Bu makalede kullanılan "ortografik benzerlik" tabiri, kelimelerin özellikle erken dönem harekesiz ve noktasız kûfî yazıdaki gibi, temel harf iskeletleri itibarıyla görsel bir yakınlık sergilemesini ifade eder. Bu durum Kur'an ilimleri literatüründe *et-teşâbühü'l-lafzî* (lafzî benzerlik) olgusuyla yakından ilgilidir. Bu şekilsel yakınlığa karşın, kelimelerin tamamen farklı anlam alanlarına ait olmasına ise "semantik farklılaşma" denir. Dolayısıyla bu çalışma, polisemi (çok anlamlılık) veya sinonimi (eş anlamlılık) değil, farklı köklere ait lafızların yazımdaki benzerliğinin ardındaki anlamsal ayrışmayı analiz eder. Bu durum, ilâhî metnin sadece anlam katmanlarıyla değil, aynı zamanda lafzî yapısının kendisiyle de okuyucusuna mesaj verdiğini gösterir.

Anlamsal ve ortografik durumun en dikkat çekici örneklerinden birini, *sünnet* (سُنَّة), *sine* (سِنَة) ve *sene* (سَنَة) kelimeleri oluşturur. Bu üç kelime, temel harf yapılarındaki ve yazılışlarındaki çarpıcı benzerlik sebebiyle, yüzeysel bir bakışta veya dilin inceliklerine vakıf olmayan bir zihin için potansiyel bir anlam karmaşası (iltibas) kaynağı gibi durmaktadır. Ancak bu görünürdeki benzerlik, metinsel bir zafiyet değil, aksine Kur'an'ın dilsel hassasiyetini ve her bir kelimeyi kendi özgün kavramsal çerçevesine ne denli büyük bir vukufu yerleştirdiğini ortaya koyan bir araştırma konusudur.

Bu makalenin temel tezi şudur: Bu üç kök arasındaki şekilsel yakınlık, bir tesadüf veya anlam bulanıklığı sebebi olmayıp, okuyucuyu lafzın ötesindeki mânâyı aramaya teşvik eden ve Kur'an'ın dilsel i'câzının bir delili olarak işlev gören bilinçli bir tercihtir. Çalışma, bu kelimelerin sadece farklı anlamlara gelmekle kalmadığını, aynı zamanda birbirini tamamlayan ve İslâm'ın tevhîd tasavvurunun temelini oluşturan üç ana teolojik sütunu (ilâhî kanun, ilâhî tenzih, ilâhî kudret) inşa ettiğini savunmaktadır. Bu tezi ispatlamak amacıyla çalışma, etimolojik analiz, filolojik-tarihsel bağlam ve teolojik yorum sacayaklarına dayanan disiplinler arası bir metot izleyecektir. Her bir kelimenin kökünün (istikâk) en somut anlamlarından yola çıkarak semantik evrimi incelenecek; Câhiliye şiirindeki metaforik kullanımlarının Kur'an'da nasıl dönüştürüldüğü analiz edilecek ve son olarak tefsir ilmi ışığında bu kelimelerin Kur'an'da ulaştığı nihai teolojik anlamlar ve İslâm akidesindeki merkezî konumları ortaya konulacaktır.

Bu çerçevede makale, üç ana başlığa ayrılmıştır. Birinci başlıkta "s-n-n" kökü ve bu kökün Kur'an'da "ilâhî kanun" (sünnetullah) kavramını nasıl inşa ettiği ele alınacaktır. İkinci başlıkta "v-s-n" kökünden türeyen *sine* kelimesinin, Âyetü'l-kürsî bağlamında "ilâhî tenzih" ilkesinin temel bir unsuru haline gelişi incelenecektir. Üçüncü başlıkta ise "s-n-h" ve "s-n-v" köklerinin, "ilâhî kudret" in zaman ve tabiat üzerindeki tezahürlerini ifade etmek için nasıl kullanıldığı analiz edilecektir. Makale, söz konusu üç kökün karşılaştırmalı analizi ve elde edilen bulguların sentezlendiği sonuç bölümüyle tamamlanacaktır.

1. Yol, Kanun ve Gelenek: "س/س-n-n" Kökünün Semantik Gelişimi

İslâmî ilimlerin temel kavramlarından biri olan "السُّنَّة/sünnet", lafzî sadeliğinin ardında derin bir etimolojik kökene ve tarihsel süreçte zenginleşen çok katmanlı bir anlam dünyasına sahiptir. Kelimenin, en somut fiziksel eylemlerden yola çıkarak soyut bir "yol" ve "kanun" metaforuna, oradan da İslâm hukuk ve düşüncesinin ikinci temel kaynağını teşkil eden ıstılâhî (terimsel) bir anlama evrilmesi, Arap dilinin dinamizmini ve İslâm medeniyetinin kavramsal inşasını yansıtan dikkat çekici bir örnektir.

1.1. Lugavî Köken

Klasik Arap dilcileri, “س ن ن” kökünün temelinde somut ve fiziksel eylemlerin yattığı konusunda birleşirler. Bu eylemlerin merkezinde ise “parlatma, keskinleştirme, düzeltme ve şekil verme” gibi fiiller bulunur. Kelimenin en temel eylemsel formu olan “السَّنَّ”, bir şeyi diğerine sürterek keskinleştirmek veya parlatmaktır; “السَّنَّ/ bıçağın bileği taşı”, “السَّنَّ/ bıçağın bileği taşı üzerinde bilenmesi” bu anlamın en somut örneğidir.¹ İbn Sîde (ö. 458/1066), bu “parlatma ve pürüzsüzleştirme” eyleminin, kökün birçok mecazi anlamının temelini oluşturduğunu belirtir. Bu kökten türeyen ve mızrağın ucunu ifade eden “السَّنَّ” kelimesinin de bu adı almasının sebebi, onun parlaklığı ve pürüzsüzlüğüdür.² Aynı şekilde kök, “السَّنَّ/ dış, السَّنَّ/ orağın dişleri” gibi sivri ve tırtıklı yapılar ile “السَّنَّ/ bir diş sarımsak” gibi parçaları ifade etmek için de kullanılmıştır.³ Kökün bir diğer fiziksel anlamı ise, suyun bir yüzeye yumuşak ve düz bir hat şeklinde dökülmesini ifade eden “السَّنَّ الماء” eyleminde görülür; bu da kökün “düz bir hat üzerinde akma veya akıtma” anlamını ortaya koyar.⁴

Fiziksel anlamdaki “düzeltme, hat çizme ve parlatma” eylemleri, zamanla soyut kavramları ifade eden zengin metaforlara dönüşmüştür. S-n-n kökünün en önemli metaforik açılımı “yol” anlamındadır. “السَّنَّ الطريق” ifadesi, yolun ana hattını, patikasını belirtir. el-Ezherî’nin (ö. 370/980) Şemir’den (ö. 255/869) aktardığına göre, “sünnet”in aslı, “ilk insanların açtığı ve böylece sonrakiler için takip edilen bir patika haline gelen yoldur.”⁵ Bu tanım, sünnetin sadece statik bir yol değil, aynı zamanda bir “öncülük etme, çıkış açma” ve “o yola uyma” dinamiği içerdiğini gösterir. Nitekim Hz. Peygamber’in “السَّنَّ سُنَّةٌ حَسَنَةٌ/ Kim iyi bir çıkış açarsa...” hadisi, bu “yol açma” anlamının en yetkin örneğidir.⁶ Kökün bir diğer metaforik kullanımı ise “suret ve görünüş” alanındadır. “السَّنَّ الوجه”, yüzün suretini, hatlarını ve parlaklığını ifade eder. İbnü’s-Sikkât’ten (ö. 244/858) aktarılan “birine ‘sünnet’ (görünüş) ve ‘ümme’ (boy-pos) olarak ne kadar da benziyor” ifadesi bu anlamı teyit eder.⁷ Kur’an’daki “mesnûn” kelimesinin bir yorumunun da “şekil verilmiş, tasvir edilmiş” olması bu metaforla ilişkilidir.⁸

1.2. Câhiliye Şiirindeki Kullanımlar

S-n-n kökü Câhiliye şiirinde de yukarıda zikredilen anlamlarda kullanılmıştır. Nitekim Hüzeyl kabilesinden bir şair, kişinin kendi başlattığı bir eylemin sonuçlarına katlanması gerektiğini ifade ederken “sünnet” kelimesini kullanır:

فَلَا تَجْزَعَنَّ مِنْ سُنَّةٍ أَنْتَ سِرَّتَهَا فَأُولَ رَاضٍ سُنَّةٌ مَنْ يَسِيرُهَا

Kendi başlattığın bir ‘sünnet’ten (gidişattan) dolayı sızlanma; zira bir sünneti (yolu) ilk kabul eden, onu bizzat yürüten kişidir.⁹

¹ Halîl b. Ahmed, Ebû ‘Abdurrahmân el-Ferâhîdî, *Kitâbü’l-‘Ayn* (thk. Mehdi el-Mahzûmî - İbrâhîm es-Sâmerrâî, Beyrut: Mektebetü’l-Hilâl, 1988), 7/196; Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd, *Tâcü’l-luğa ve sıhâhu’l-‘arabiyye* (thk. Ahmed ‘Abdûlgafûr ‘Attâr, 4. basım, Beyrut: Dâru’l-‘İlm li’l-Melâyîn, 1407/1987), 5/2139.

² Ebû el-Hasan ‘Alî b. İsmail b. Sîde el-Mursî İbn Sîde, *el-Muhkem ve’l-muhîtu’l-a‘zam*, thk. ‘Abd el-Hamîd Hendâvî (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1421/2000), 8/415.

³ Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. el-Herevî el-Ezherî, *Tehzîbu’l-luğa*, thk. Muhammed ‘Avd Mir‘ab (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâssi’l-‘Arabî, 2001), 12/214; Ebû Nasr el-Cevherî, *Tâcü’l-luğa ve sıhâhu’l-‘Arabiyye*, 5/2140.

⁴ Ezherî, *Tehzîbu’l-luğa*, 12/211; İbn Sîde, *el-Muhkem ve’l-muhîtu’l-a‘zam*, 8/418.

⁵ Ezherî, *Tehzîbu’l-luğa*, 12/209.

⁶ Muhammed b. ‘Alî b. el-Kâdî Muhammed Hâmid b. Muhammed Sâbir el-Fârûkî el-Hanefî et-Tahânevî, *Keşşâfu istilâhâtî’l-funûn ve’l-‘ulûm*, thk. ‘Alî Dahrûc (Beyrut: Mektebetu Lubnân Nâşirûn, 1996), 1/979.

⁷ Ezherî, *Tehzîbu’l-luğa*, 12/213.

⁸ Ferâhîdî, *Kitâbu’l-‘ayn*, 7/197; Ebû Nasr el-Cevherî, *Tâcü’l-luğa ve sıhâhu’l-‘Arabiyye*, 5/2139.

⁹ Şu‘arâu Huzeliyyîn, *Dîvânü’l-hüzeliyyîn*, thk. Muhammed Mahmud eş-Şenkitî (Kahire: ed-Dâru’l-Kavmiyye li’t-Tibâ’a ve’n-Neşr, 1965), 3/1/157.

Nâbîga ez-Zübyânî (ö. 604 [?]), bir çobanın sürüsüne olan özenini ve iyi bakımını, “parlatma” anlamına gelen “senn” fiiliyle mecazi olarak ifade eder:

ضَلَّتْ خُلُومُهُمْ عَنْهُمْ وَغَرَّهُمْ سَنُّ الْمُعِيدِي فِي رَغِي وَتَغْرِيبِ

*Akılları başlarından gitti ve onları, (sıradan) göçebe çobanın sürüsüne iyi bakıp (uzak meralarda) otlatması (yani bu rahatlıkları) aldattı.*¹⁰

Ebû Kılâbe el-Hüzeli (ö. ?), kavminden kaçan bir grubu hızlarından dolayı süratli develere benzetirken “senen” kelimesini kullanır:

وَمِمَّا غَضَبَهُ أُخْرَى سِرَاعٌ رَفَّتْهَا الرِّيحُ كَالسَّيْنِ الطَّرَابِ

*Bizden bir diğer grup daha var ki süratlidir; rüzgâr onları, coşkun/süratli ‘senen’ (develer) gibi ileri sürükledi.*¹¹

Burada es-senen, “hızlı koşan deve” anlamına gelmektedir. Bu kullanım, kelimenin kökündeki “düz bir hat üzerinde kesintisiz ve hızlı hareket” anlamını yansıtır. A’sâ el-Kebîr (ö. 7/629 [?]), savaşta mızrakla hasmını alt edişini anlatırken es-senen kelimesini “öncüler, önde gidenler” anlamında kullanır:

وَقَدْ تَطَعَنُ الْقِرْنَ يَوْمَ اللَّقَاءِ بِالرُّمْحِ يَخْبِسُ أُولَى السَّيْنِ

*Savaş gününde hasmını, (düşman birliğinin) ilk öncülerini durduran bir mızrakla yere serersin.*¹²

Burada geçen ûlâ's-senen ifadesi, “yolda ilk gidenler, öncüler, öncü birlikler” anlamına gelmektedir.

eş-Şenferâ el-Ezdî (ö. 525 [?]), meşhur Lâmiyyetü'l-Arab kasidesinde esir düşme durumunu tasvir ederken “senen” kelimesini somut bir “yol” anlamında kullanır:

وَأَنَا امْرُؤٌ، إِنْ يَأْخُذُونِي عَنْوَةً أَقْرَنُ إِلَى سَيِّئِ الرِّكَابِ وَأُجَنِّبِ

*Ben öyle biriyim ki, eğer beni zorla yakalarlarsa, bineklerin yoluna (onların yanına) bağlanırım ve yedekte götürülürüm.*¹³

Burada senenü'r-rikâb ifadesi, bir kervanın veya yolcu grubunun takip ettiği belirli ve somut patikayı ifade eder. Kelime bu kullanımıyla, soyut bir “ilke” veya “kanun”dan ziyade, fiziksel ve coğrafi bir “yol”u belirtir. Hassân b. Sâbit (ö. 54/674), eski yurt kalıntıları için ağlayanlara şaşkınlığını dile getirirken, kendi gözyaşlarının ardı arkası kesilmeyen akışını es-senen kelimesiyle tasvir eder:

يَا لِلرِّجَالِ، لِدَمْعِ هَاجٍ بِالسَّيْنِ إِيَّيْ عَجِبْتُ لِمَنْ يَنْبِكِي عَلَى الدَّمَنِ

*Ey adamlar! Şu sürekli akışla (peş peşe) coşan gözyaşına bir bakın! Ben (asıl), eski yurt kalıntıları için ağlayanlara şaşarım.*¹⁴

Burada senen, “peş peşe gelme, sürekli ve düzenli akış” anlamına gelir. Bu, kökün “suyun bir hat üzerinde akıtılması” (sennü'l-mâ) şeklindeki somut anlamından doğan ve gözyaşlarının kesintisiz akışını betimleyen güçlü bir metaforik kullanımdır. Görüldüğü üzere Câhiliye şiirindeki bu kullanımlar, s-n-n kökünün hem somut bir ‘yol’ ve ‘hat’ hem de mecazi olarak ‘gelenek, öncülük etme ve sürekli akış’ gibi anlamlarda kullanılarak Kur’an’daki ‘sünnetullah’ kavramının anlamsal zeminini hazırladığını göstermektedir.

1.3. Kur’an’da Sünnet Kavramının Kullanımı

¹⁰ Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Suleymân b. 'Îsâ eş-Şentemerî el-Endulusî el-A'lem eş-Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn* (b.y.: y.y., ts.), 34.

¹¹ Şu'arâu Huzeliyyîn, *Dîvânü'l-hüzeliyyîn*, 3/3/35.

¹² Ebû Basîr Meymûn b. Kays el-A'sâ, *Dîvânu'l-A'sâ el-kebir*, thk. Mahmud İbrahim, Muhammed er-Rıdvânî (Katar: Vezâratu's-Sekâfe ve'l-Funûn ve't-Türâs, 2010), 1/146.

¹³ A'lem eş-Şentemerî, *Eş'âru's-şu'arâ 'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*, 83.

¹⁴ Ebu'l-Velîd el-Münzir el-Hazrecî el-Ensârî Hassân b. Sâbit, *Dîvânu Hassân b. Sâbit*, thk. Velid 'Arafat (Beyrut: Dâru Sâdır, 2006), 1/319.

Kur'ân-ı Kerîm, “sünnet” kelimesinin ve ilgili köklerin lugat anlamlarını daha da derinleştirerek ilahî bir çerçeveye oturtur. Bu kök, Kur'an'da “yol, âdet, kanun, şekil verme ve değişme” gibi birbiriyle ilişkili anlamlarda kullanılır.¹⁵

سُنَّةُ/Şünnetullah: Kur'an'daki en merkezî kullanımlardan biri olan bu terkip, Allah'ın evrene, tarihe ve insan toplumlarına koyduğu, zaman ve mekânla değişmeyen, genel geçer ve şaşmaz kanunlarını ifade eder. Bu kanunların değişmezliği, “وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا/Sen, Allah'ın kanununda asla bir değişme bulamazsın”¹⁶ âyetiyle kesin bir dille vurgulanır. Râgıb el-İsfahânî'ye (ö. 502/1108) göre bu ilâhî kanunların temel amacı, nefsi arındırmak ve onu Allah'ın rızasına hazırlamaktır.¹⁷

سُنَن/Sünen: “Sünnet” kelimesinin çoğulu olan “sünen”, hem olumlu hem de olumsuz yolları ifade etmek için kullanılır. Nitekim Nisâ Sûresi'nde “وَيَهْدِيكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ”...ve sizi, sizden öncekilerin (doğru) yollarına iletmek”¹⁸ ifadesiyle, geçmiş peygamberlerin ve sâlih toplulukların takip ettiği doğru yol ve hayat biçimleri kastedilir. Buna karşılık “سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ/sünnetü'l-evvelîn” terkihi, genellikle olumsuz bir bağlamda, kendilerine gönderilen peygamberleri yalanlayan kavimlerin başına gelen kaçınılmaz ilâhî muameleyi ve helak ediliş biçimini anlatır. Zira Kehf Sûresi'nde, inkârcıları imandan alıkoyan şeyin, “تَأْتِيهِمْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ”/ancak öncekilerin sünnetinin kendilerine de gelmesini beklemeleri”¹⁹ olduğu belirtilir. ez-Zeccâc (ö. 311/923) bu ifadeyi, “öncekilerin azabı bizzat gözleriyle görmeleri” durumu olarak açıklar.²⁰

مَسْنُون/Mesnûn: Hicr Sûresi'nde insanın yaratılışını anlatan “مِنْ حَمًا مَسْنُونٍ/mesnûn bir balçıktan”²¹ ifadesindeki “mesnûn” kelimesi, tefsir ve lugat alimleri arasında zengin tartışmalara konu olmuştur. Bu kelime için üç temel yorum öne çıkar:

1. Müteğayyir/Müntin (değişmiş/kokuşmuş): En yaygın yorumdur. Suyun uzun süre beklemesiyle renginin ve kokusunun değişmesini ifade eder. el-Ferrâ (ö. 207/822), bu anlamı “iki taş birbirine sürtüldüğünde aralarından çıkan kötü kokulu tortuya benzeterek somutlaştırır.”²²

2. Musavver/Masbûb (şekil verilmiş/dökülmüş): Kelimenin “şekil verme” kökenine dayanan bu yoruma göre, balçığın bir kalıba dökülerek insan suretine büründürülmesini ifade eder.²³

3. Mümelles (pürüzsüzleştirilmiş): Yüzün pürüzsüzlüğünü ifade eden “sünnetü'l-vech”ten hareketle, çamurun pürüzsüz ve düzgün hale getirildiğini belirtir. Bu farklı yorumlar, kelimenin hem “değişim ve bozulma” hem de “şekil verme ve biçimlendirme” gibi çift yönlü bir anlama sahip olduğunu gösterir.²⁴

2. Mutlak Tenzih ve Gafletten Münezze Olma: “وسن/V-s-n” Kökünün Semantik Gelişimi

Arap dilinde her kelime kökü, bir anlam evreninin kapısını aralar. “وسن/V-s-n” kökü de bu zenginliğin en çarpıcı örneklerinden biridir. Gündelik dilde uykunun başlangıcını ifade eden bu kök, Câhiliye şiirinde mecâzi anlamlar kazanmış, Kur'ân-ı Kerîm'in en bilinen âyetlerinden olan Âyetü'l-kürsî'de ise İslâm akidesinin temelini oluşturan tenzih ilkesinin anahtarı haline gelmiştir.

¹⁵ Bk. el-Bakara 2/259; el-Enfâl 8/38; el-Hicr 15/26, 28; el-Kehf 18/55; el-Ahzâb 33/62; Fâtır 35/43; el-Feth 48/23

¹⁶ Kur'ân-ı Kerîm Meâli, çev. Halil Altıntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), el-Fetih 48/23.

¹⁷ Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Mufredât fi ğaribi'l-Kur'ân*, thk. Safvân 'Adnân ed-Dâvûdî (Dımaşk; Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 1412), 469.

¹⁸ en-Nisâ 4/26.

¹⁹ el-Kehf 18/55.

²⁰ İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-muhîtu'l-a'zam*, 8/416.

²¹ el-Hicr 15/26.

²² Ezherî, *Tehzîbu'l-luġa*, 12/211.

²³ Ebû 'Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ġayb* (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-'Arabî, 1420), 19/138.

²⁴ Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Ahmed el-Hazrecî el-Kurtubî, *el-Câmi' li-âhkâmî'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî-İbrahim İtfeyyîş (Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1384/1964), 10/21-22.

2.1. Lugavî Köken

“V-s-n” kökü, Arap dilinin en yetkin sözlük bilimcileri tarafından ortak bir temel anlam etrafında incelenmiştir: uykunun başlangıcı, uyku ağırlığı ve tam bir uyku (nevm) öncesindeki uyuklama hali.²⁵ Bu temel anlam, farklı türevler ve mecazlarla zenginleşir. Kökün en yaygın türevi olan السَّنة/es-sine, uykudan önceki mahmurluk, gevşeme ve hafif uyku durumunu ifade eder. Klasik sözlükler, sine ile نَوْمٌ/nevm arasında net bir ayırım yapar.²⁶ Sine, bilincin henüz tam kaybolmadığı, iradenin zayıfladığı ancak dış dünyayla bağ kopmadığı bir ara durumdur. Nitekim Leys b. Muzaffer (ö. 188/804), “el-vesen, uyku ağırlığıdır”²⁷ derken, Râgıb el-İsfahânî bu durumu “gaflet ve gafve (hafif uyku)”²⁸ olarak tanımlar. İbn Fâris (ö. 395/1004) ise kökün temel anlamını “uyuklama” olarak belirler.²⁹

Bu kökten türeyen sıfatlar, uyuklama halindeki kişiyi nitelemek için kullanılır, وَصْنَانٌ/vesnân uyuklayan erkek, وَصْنِي/vesnâ ise uyuklayan kadın anlamına gelir. el-Ezherî, vesnâ kelimesinin ayrıca mecazen “baygın bakışlı” veya refahın getirdiği bir “tembellik ve sükûnet” içindeki kadın için de kullanıldığını belirtir.³⁰ Kökün anlam dünyası bu somut durumla sınırlı kalmayıp soyut kavramlara doğru da genişler. Nitekim el-Ecda' el-Hemdânî'nin (ö. ?) şiirinde görüldüğü üzere, v-s-n kelimesi mecazen “gaflet, ihmal, dalgınlık” anlamında kullanılmıştır.³¹ Benzer şekilde el-Cevherî, “Onun tek derdi ve arzusu budur” anlamına gelen “مَا لَهُ هَمٌّ وَلَا وَسْنٌ” ifadesini aktararak, kelimenin “kaygı, istek, arzu” gibi anlamlara da gelebildiğini göstermektedir.³²

2.2. Câhiliye Şiirindeki Kullanımlar

Klasik Arap şiirinde “v-s-n” kökü, uyuklama ve zihin bulanıklığı gibi hem fiziksel hem de psikolojik durumları ifade etmek üzere kullanılmıştır. Bu kullanıma örnek olarak, Berre bint el-Hâris el-Kinâniyye'nin (ö. ?), oğlunun ölüm döşegindeki çaresizliğini ve yorgunluktan bilincini yitirmeye başladığı anı anlattığı şu mısraları zikredilebilir:

وَرَقَى الْكَزَى رَأْسِي، فَمَالَ بِهِ وَسْنٌ يُسَاوِرُ، مِنْهُ، كَالسُّكَّرِ

*Derken uyku başımı sardı da, onu sarhoşluk gibi boğuşan bir uyku hâli (vesen) eğdi.*³³

Şiirde “v-s-n” kökünün kazandığı mecazî anlamlardan biri de “gaflet” ve “yanılgı”dır. el-Ecda' b. Mâlik el-Hemdânî, rakip lider Dureyd'in sergilediği öngörüsüzlüğü ve kabilesinin gücünü idrak edemeyişini bir “gaflet” hali olarak nitelendirerek bu anlama işaret eder ve şöyle der:

أَحْسِبْتُمْ دُورَهُمْ نَهَبًا لَكُمْ؟ إِنَّ هَذَا مِنْ دُرَيْدٍ لَوْسَنَ

*Onların yurtlarını kendinize bir ganimet mi sandınız? Şüphesiz bu, Dureyd'in bir gafletidir (le-vesen).*³⁴

Bu örnekler, Câhiliye döneminde ‘v-s-n’ kökünün, fiziksel uyuklama halinin ötesinde, zihinsel bir ‘gaflet’ ve ‘yanılgı’ durumunu ifade eden mecazi bir anlam kazandığını göstermektedir. Kur'an, bu mecazi anlamı alıp ilahî bir tenzih ilkesine dönüştürecektir.

²⁵ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'ayn*, 7/303; Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 13/54; İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-muhîtu'l-a'zam*, 8/615.

²⁶ Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 13/54-55; İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-muhîtu'l-a'zam*, 8/615-616.

²⁷ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'ayn*, 7/303.

²⁸ Râgıb el-İsfahânî, *el-Mufredât fî ğarîbi'l-Kur'ân*, 872.

²⁹ Ebû'l-Huseyn Ahmed b. Fâris el-Kazvînî İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa*, thk. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1979), 6/111.

³⁰ Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 13/54.

³¹ Hasan İsmâ Ebû Yâsîn, *Şi'ru Hemdân ve Ahbâruhâ fî'l-Câhiliyye ve'l-İslâm: Cem' ve Tahkik ve Dirâse* (Riyad: Dâru'l-Ulûm, 1983), 232.

³² Ebû Nasr el-Cevherî, *Tâcu'l-luğa ve sıhâhu'l-'Arabiyye*, 7/6/2214.

³³ Ebû'l-Mehâsin 'Alî b. Süleymân el-Âhfeşu'l-Eşğar, *el-İhtiyâreyn*, thk. Fahru'd-Dîn Kabâve (Beyrut: y.y., 1420/1999), 292.

³⁴ Ebû Yâsîn, *Şi'ru Hemdân*, 232.

2.3. Kur'an'da Sinetun Kavramının Kullanımı

“V-s-n” kökü, Kur’ân-ı Kerîm’de sadece bir kez, türevi olan سِنَّة/sine formuyla ve İslâm inancının merkezinde yer alan Âyetü'l-kürsî’de geçer: “لَا تَأْخُذْهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ” Allah, O’ndan başka ilah yoktur. O, Hayy’dır (ezelî ve ebedî hayat ile diridir), Kayyûm’dur (varlığı kendinden olup her şeyi ayakta tutan ve yönetendir). O’nu ne bir uyuklama (sine) ne de bir uyku (nevm) tutar.³⁵ Bu kullanım, basit bir dilsel tercihin ötesinde, derin teolojik anlamlar barındırır. Ayette uyuklamayı ifade eden “sine” kelimesinin uykuyu belirten “nevm”den önce gelmesi, bilinçli bir retorik tercihtir ve “terakkî”³⁶ sanatını oluşturur. Bu kullanım, en zayıf olasılığı reddederek daha güçlü olanı geçersiz kılma mantığına dayanır. En hafif bir gaflet hali olan “sine”nin Allah hakkında söz konusu olmaması, tam bir bilinç kaybı olan “nevm”in zaten mümkün olamayacağını gösterir. Bu ifade biçimi, Allah’ın her türlü eksikliğin bütün aşamalarından münezzehe olduğunu en kapsayıcı ve etkili yolla teyit etme işlevi görür.³⁷

Ayetteki “Lâ te’huzuhû sinetün ve lâ nevm” (O’nu ne bir uyuklama ne de bir uyku tutar) ifadesi, kendisinden önce zikredilen “el-Hayy” ve “el-Kayyûm” ism-i şeriflerinin anlamını teyit ve tefsir eden merkezi bir fonksiyona sahiptir. Bu nefy (olumsuzlama), öncelikle Allah’ın “el-Hayy” ismiyle ifade edilen mutlak hayat sıfatını pekiştirir. Zira ilâhî hayat, yaratılmışların biyolojik arazlarla ve kesintilerle mâlûl olan hayatından mahiyet olarak farklıdır. Yorulma, dinlenme ve uyuma gibi ihtiyaçlar, yaratılmış hayatının sonluluğunun ve bir başka şeye bağımlılığının göstergeleridir. Uyku ve uyuklama, hayatın veya bilincin askıya alındığı durumlar olması hasebiyle, “el-Hayy” isminin ima ettiği bu mutlak, kesintisiz ve kâmil hayat tasavvuruyla ontolojik olarak bağdaşmaz. Bu mutlak hayat sıfatının zorunlu bir sonucu olarak, O’nun “el-Kayyûm” ismiyle ifade edilen kâinatı yönetme ve ayakta tutma keyfiyeti de kesintisizdir. “el-Kayyûm” ismi, varlık âleminin tamamını ve her bir zerresini, varlıklarını ve nizamlarını sürdürmeleri için anlık olarak ayakta tutan demektir.³⁸ Fahreddin er-Râzî’nin de isabetle vurguladığı gibi, varlığın bekası O’nun kesintisiz yönetimine (tedbîr) bağlıdır. Eğer O’nu en hafif bir uyuklama hali dahi kuşatabilseydi, O’nun yönetimi ve koruması altındaki kozmolojik düzenin devamlılığı imkânsız hale gelirdi. Dolayısıyla “kayyûmiyyet” sıfatının tam tecellisi, O’nun her türlü gaflet ve ihmalden mutlak surette münezzehe olmasını mantiken zorunlu kılar.³⁹

Nihâyetinde bu iki sıfatın doğal bir sonucu olarak ilgili nefy ifadesi, İslâm akîdesinin temel prensibi olan “tenzih”in, yani Allah’ı yaratılmışlara özgü her türlü noksanlıktan arındırmanın en veciz örneklerinden birini oluşturur. Uyku, yaratılmışlar için bir ihtiyaç ve zafiyet belirtisiyken, bu âyet Allah’ı bu tür antropomorfik (beşerî) hallerden tenzih ederek O’nun mutlak aşkınlığını (müteâl oluşunu) ve başkalığını tekit eder. Böylece âyet, kısa ve öz bir ifadeyle hem ilâhî sıfatların derinliğini açıklar hem de İslâm’ın temel tenzih ilkesini en belîğ şekilde ortaya koyar.⁴⁰

3. Zaman, Değişim ve Kıtlık: “سنه/s-n-h” ve “سنو/s-n-v” Köklerinin Semantik Gelişimi

Arap dilinin en dikkat çekici özelliklerinden biri, aynı veya benzer harflerden oluşan köklerin, ince anlamsal farklarla zengin bir mâna evreni oluşturmasıdır. Bu durumun en belirgin örneklerinden ikisi “سنه” ve “سنو”

³⁵ el-Bakar 2/255.

³⁶ Terakkî (التَّرْقِي) Sanatı, belâgatta bedî’ ilminin anlamla ilgili sanatlarından (muhassinât-ı ma’nevîyye) biridir. Bir düşüncüyü, hükmü veya vasfı ifade ederken, en düşük, en basit veya en az önemli olandan başlayıp aşamalı ve tedricî bir şekilde daha yüksek, daha güçlü, daha kapsamlı veya daha önemli olana doğru ilerleme sanatıdır.

³⁷ Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî et-Taberî, *Câmi’u’l-beyân fî te’vîli ’Âyi’l-Kur’ân*, thk. ’Ahmed Muhammed Şâkir (b.y.: Mu’essesetu’r-Risâle, 1420/2000), 5/389-390; Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 7/8; Kurtubî, *el-Câmi’ li-âhkâmî’l-Kur’ân*, 3/272.

³⁸ Ebû’l-Kâsım Mahmûd b. ’Amr ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf ’an hakâiki’ğavâmidî’t-tenzîl* (Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-’Arabî, 1407), 1/299-300.

³⁹ Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 7/8.

⁴⁰ Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 7/5.

kökleridir. Klasik lugatçiler arasında kökenlerine dair bir tartışma mevcut olsa da, her iki kök de zamanla hem lugatte hem de Kur'an ve şiir gibi kullanım alanlarında belirgin anlamlar kazanmıştır.

3.1. Lugavî Köken ve Kelimenin Etimolojisine Dair Dilbilimsel Tartışma

“سنه” (S-n-h): Bu kök, temel olarak “değişim, bozulma ve başkalaşım” anlamları etrafında şekillenir.⁴¹ Zamanın yıpratıcı etkisi bu kökün anlam dünyasının merkezindedir. Klasik dilbilimcilerin önemli bir kısmı, “sene” (yıl) kelimesinin aslının bu köke dayandığını ve “سَنَهٌ/senhetun” şeklinde olduğunu savunur. Bu görüşü destekleyen temel deliller, kelimenin ism-i tasgiri (küçültme formu) olan “سُنَيْهَةٌ/süneyhetun” ve “yıllık anlama yapmak” anlamındaki “مُسَانَهَةٌ/müsânehetun” kullanımlarıdır.⁴² İbn Fâris, bu kökün “zamâna delalet eden tek bir aslî kök” olduğunu belirtirken⁴³, Cevherî (ö. 393/1003) “التسنه/tesennuh” kelimesini “ekmeğin üzerinde oluşan küf, bozulma” olarak tanımlayarak kökün bu temel anlamını pekiştirir.⁴⁴ Dolayısıyla, “s-n-h” kökünün birincil anlamı “bir şeyin üzerinden zaman geçmesiyle bozulması, renginin, tadının veya yapısının değişmesi” olarak özetlenebilir.

“سنو” (S-n-v): “S-n-h” köküyle etimolojik bir bağa sahip olan “s-n-v” kökü, ondan daha geniş bir semantik alana sahiptir. Bu kök, temel olarak “yıl” zaman birimini ifade etmesinin yanı sıra, “kıtık, kuraklık”, “verimsiz toprak” ve hatta “ışık, parlaklık” gibi birbiriyle ilişkili veya zıt kavramları da kapsar. Arap dilbilimcileri arasında yaygınlık kazanan bir görüşe göre, “yıl” anlamındaki “سَنَةٌ” kelimesinin aslî kökü “s-n-v” olup, orijinal formu “سَنَوَةٌ/senwetun” şeklindedir. Bu tezi destekleyen en güçlü morfolojik kanıt, kelimenin düzenli dişil çoğul (cem-i müennes-i sâlim) formunun, aslî harf olan “vâv”ı (و) ortaya çıkararak “سَنَوَاتٌ/senevât” şeklinde gelmesidir. Zamanla kelime, semantik bir daralma veya mecazî bir dönüşümle, özellikle sıkıntılı ve zorlu geçen yılları nitelemek için kullanılmıştır. Hatta bu mecazî kullanım o denli yaygınlaşmıştır ki, “es-sene” kelimesi mutlak kullanıldığında, birincil olarak zihinde “kıtık ve kuraklık yılı” anlamını çağrıştıracak şekilde bilinir olmuştur.⁴⁵

3.2. Câhiliye Şiirindeki Kullanımlar

“S-n-h” kökünün “bozulma” ve “kötüleşme” anlamı, klasik Arap şiirinde de incelikli bir şekilde işlenmiştir. Ebû't-Tayyib el-Veşşâ'ya (ö. 325/936) atfedilen bir beyit, bu durumu açıklayan en güzel örneklerden biridir:

سُوسَنَةٌ أَغْطِيَنَّيْهَا، وَمَا كُنْتُ بِأَغْطَايِكُهَا مُحْسِنَةً
شَطْرُ اسْمِهَا سُوءٌ، فَإِنْ جِئْتُ بِأَلٍ آخِرٍ مِنْهَا، فَهُوَ سُوءٌ سَنَةٌ

*Bana bir zambak (sûsen) verdin, ama onu vermekle iyilik etmiş olmadın. Onun isminin yarısı kötülüktür; diğer yarısını getirirsen, o da 'sûu seneh' (bozulmanın/kötü bir yılın kötülüğü) olur.*⁴⁶

“Sene” kelimesinin “kıtık ve kuraklık diyarı” anlamı, Câhiliye şiirinde somut bir şekilde kullanılmıştır. Şair Evs b. Hacer (ö. 620 [?]), düşmanlarını sürdürdükleri çorak araziye şöyle tasvir eder:

لَحَيْنَهُمْ لَحَى الْعَصَا، فَطَرَدْنَاهُمْ إِلَى سَنَةٍ جَزْدَانُهَا لَمْ تَحْلَمْ

*Onları, (ağacın kabuğunu soyan) bir sopa gibi soyup başlarına bela olduk ve onları öyle bir kıtık diyarıma (sene) sürdürdük ki, (açlıktan) tarla fareleri bile henüz ergenliğe ulaşamamıştı.*⁴⁷

⁴¹ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'ayn*, 4/8; İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, 3/103; Râğîb el-İsfahânî, *el-Mufredât fî ġarîbi'l-Kur'ân*, 429-430.

⁴² Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'ayn*, 4/8; İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, 3/103; Râğîb el-İsfahânî, *el-Mufredât fî ġarîbi'l-Kur'ân*, 429-430.

⁴³ İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, 3/103.

⁴⁴ Ebû Nasr el-Cevherî, *Tâcu'l-luğa ve sıhâhu'l-'Arabiyye*, 6/2236.

⁴⁵ Muhammed b. Muhammed b. 'Abdurrezzâk ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, thk. Heyet (b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts.), 38/320; Muhammed b. Mukerrem Cemâluddîn İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrût: Dâru Sâdır, 1414), 13/501.

⁴⁶ Ebû't-Tayyib Muhammed b. Ahmed el-Veşşâ, *ez-Zarf ve'z-zurefâ*, thk. Kemâl Mustafâ (Mısır: y.y., 1371), 173.

⁴⁷ Muhammed b. el-Mubârek b. Muhammed b. Meymûn el-Bağdâdî İbn Meymûn, *Munteha't-taleb min eş'âri'l-'arab* (b.y.: y.y., ts.), 65.

Câhiliye şiirindeki bu kullanımlar, 'sene' kelimesinin sadece bir zaman birimini değil, aynı zamanda niteliksel olarak 'zorluk, kıtlık ve bozulma' gibi olumsuz çağrışımları da bünyesinde barındırdığını ortaya koymaktadır. Kur'an, bu anlam zenginliğini hem ilahi kudretin bir delili hem de bir ceza aracı olarak kullanacaktır.

3.3. Kur'an'da Sene Kavramının Kullanımı

Kur'an-ı Kerîm bu iki kökü, kendi özgün bağlamlarında kullanarak ilâhî mesajın derinliğini ve dilsel zenginliğini ortaya koymuştur. Bir yanda Allah'ın zamanı hükümsüz kılan mucizesi "bozulmama" ile anlatılırken, diğer yanda insanlık tarihi ve ilâhî kanunlar "yıllar" ve onun tezahürleri olan "kıtlık" ve "parlaklık" ile betimlenmiştir.

Bozulmamak (s-n-h): Allah'ın mutlak kudretini gösteren bir mucize bağlamında geçer. "أَوَ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَتَىٰ بُحْيُ هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ إِلَىٰ ظِلْعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ وَانْظُرْ إِلَىٰ جَمْرِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ إِلَىٰ الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِئُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ / Yahut altı üstüne gelmiş, ıssız bir kasabaya uğrayan kimseyi (düşün). 'Allah, burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek?' demişti. Bunun üzerine Allah onu yüz yıl ölü bıraktı, sonra diriltti. (Ona) 'Ne kadar kaldın?' diye sordu. O da, 'Bir gün veya bir günden daha az kaldım' dedi. Allah, 'Hayır, yüz yıl kaldın. Yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamış (lem yetesenneh). Bir de eşeğine bak! (Bunu) seni insanlara bir delil kılalım diye (yaptık). Kemiklere bak, onları nasıl bir araya getiriyor, sonra onlara nasıl et giydiriyoruz!' dedi. Durum kendisi için anlaşılınca, '(Artık kesin olarak) biliyorum ki Allah'ın her şeye gücü yeter' dedi."⁴⁸ Ayet, Allah'ın biyolojik ve fiziksel kanunların üzerinde bir güce sahip olduğunu göstermek için "لَمْ يَتَسَنَّهْ" fiilini kullanır.⁴⁹

Zaman Birimi/Yıl (s-n-v): "سَنَةً/sene, سِنِينَ/sinîn ve سَنَوَاتٍ/senevât" formlarında, peygamberlerin tebliğ sürelerini, belirli dönemleri veya ilâhî bir ölçüyü ifade etmek için kullanılır. Bu kullanımın en hassas örneklerinden biri Hz. Nûh'un tebliğ süresini anlatan âyettir: "فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا" / Onların arasında dokuz yüz elli yıl kaldı."⁵⁰ Bu âyet, Kur'an'ın lafız seçimindeki derinliğine işaret eden klasik bir delildir. Klasik belâgat ve tefsir kaynakları, genellikle zorluk, çile ve kuraklıkla geçen yıllar için "سَنَةً" kelimesinin, bolluk, refah ve rahatlıkla geçen yıllar için ise "عَامٌ" kelimesinin kullanıldığına dikkat çekerler.⁵¹ Bu bağlamda, Hz. Nûh'un kavmini davetle geçirdiği 950 yıllık çileli ve meşakkatli dönemin sene ile ifade edilmesi, istisna tutulan 50 yıllık dönemin ise (tufan sonrası veya tebliğ öncesi dönem olarak yorumlanan) 'âm kelimesiyle belirtilmesi, sadece niceliksel bir hesabı değil, niteliksel bir anlam ayrımını da ortaya koyar.⁵² Bu durum, s-n-v kökünün lugat analizinde belirtilen "kıtlık" ve "zorluk" yan anlamının, metnin teolojik mesajını nasıl derinleştirdiğini gösteren ve çalışmanın ana tezini destekleyen kusursuz bir örnektir.

Kıtlık Yılları (s-n-v): Kelimenin mecazi anlamı, Kur'an'da ilâhî bir ceza bağlamında kullanılır. "وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصِ مِنَ الثَّمَرَاتِ / Andolsun biz, Firavun ailesini, ders alsınlar diye kıtlık yılları (bi's-sinîn) ve ürün eksikliği ile cezalandırdık."⁵³

Işık/Parlaklık (s-n-v): Kökün daha az bilinen "سَنَا/senâ" formu, "ışık, parlaklık, şimşek" anlamında kullanılır. "يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ" / O'nun şimşeginin parıltısı (senâ) neredeyse gözleri alıverir."⁵⁴

⁴⁸ el-Bakara 2/259.

⁴⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 7/31-32.

⁵⁰ el-Ankebût 29/14; Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmidî't-tenzîl*, 3/445.

⁵¹ Râğib el-İsfahânî, *el-Mufredât fî ğarîbi'l-Kur'ân*, 598; Ebu'l-'Abbâs Şihâb ed-Dîn Ahmed b. Yûsuf b. 'Abdiddâim es-Semîn el-Halebî, *'Umdetu'l-huffâz fî tefsîri eşrefi'l-elfâz*, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûn es-Sûd (b.y.: y.y., 1417), 3/143.

⁵² Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmidî't-tenzîl*, 3/445.

⁵³ el-A'râf 7/130; Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî te'vîli 'Âyi'l-Kur'ân*, 13/45.

⁵⁴ en-Nûr 24/43; Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî te'vîli 'Âyi'l-Kur'ân*, 19/202; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 24/405.

4.Karşılaştırmalı Değerlendirme ve Analiz

S-n-n, v-s-n ve s-n-h/s-n-v köklerinin etimolojik ve bağlamsal analizi, Kur'an'ın Câhiliye döneminde mevcut olan dilsel mirası nasıl devraldığını, dönüştürdüğünü ve yeni bir teolojik çerçeveye oturttuğunu göstermektedir. İncelenen kelimelerin nüzul öncesi dönemdeki kullanımları ile Kur'an'daki anlamları karşılaştırıldığında, basit bir anlam devamlılığından ziyade, bilinçli bir anlamsal derinleştirme ve teolojik yeniden yapılandırma sürecinin işlediği görülür.

S-n-n kökü, Câhiliye şiirinde kabilenin takip ettiği somut patika, öncülerin açtığı çağır veya bir gidişat anlamında kullanılıyordu. Bu kullanım, sosyal bir norm ve geleneği ifade etse de, seküler ve beşerî bir çerçeveye sahipti. Kur'an ise bu "yol, gelenek" anlamını alarak onu ilâhî bir boyuta taşımıştır. Artık "sünnet", insanların veya kabilelerin değil, Allah'ın tarih ve toplumlar için belirlediği, zaman ve mekân üstü, şaşmaz ve değişmez kanunları ifade eden sünnetullah kavramına dönüşmüştür. Böylece beşerî ve izafî olan "gelenek", ilâhî ve mutlak olan "kanun" mertebesine yükseltilmiştir. Bu, Kur'an'ın mevcut bir kelimeye evrensel ve teolojik bir kimlik kazandırmasının tipik bir örneğidir.

V-s-n kökü, nüzul öncesi dönemde hem fiziksel bir "uyuklama"yı hem de mecazen insanın içine düştüğü "gaflet" ve "yanılgı" halini betimlemek için kullanılıyordu. Bu, yaratılmışlara özgü bir zafiyet ve eksiklik durumudur. Kur'an, bu kelimeyi alıp Âyetü'l-kürsî'de olumsuzlama (nefy) edatıyla kullanarak tam tersi bir anlam üretir: "*Lâ te'huzuhû sinetün...*" (O'nu ne bir uyuklama tutar...). Böylece, insana ait bir eksikliği ifade eden kelime, Allah hakkında kullanılınca O'nun mutlak kemâlini, kesintisiz hayatını (el-Hayy) ve kâinat üzerindeki mutlak yönetimini (el-Kayyûm) ispatlayan bir tenzih deliline dönüşür. Kur'an, beşerî bir zafiyet kavramını, ilâhî aşkınlığı ve yetkinliği kanıtlayan bir araca dönüştürerek diyalektik bir anlam inşası gerçekleştirmiştir.

S-n-h/s-n-v kökleri ve türevi olan *sene* kelimesi, Câhiliye şiirinde genellikle zorluk, kıtlık ve zamanın yıpratıcı etkisini çağrıştıran olumsuz bir bağlamda kullanılmıştır. Kur'an, kelimenin bu yerleşik olumsuz anlamını iki farklı teolojik amaç için kullanır. Birincisi, Firavun kavminin cezalandırılmasında olduğu gibi, *bi's-sinîn* (kıtlık yıllarıyla) ifadesiyle, bu dünyevi felaketi ilâhî bir ceza aracına dönüştürür. İkincisi ise, *lem yetesenneh* (bozulmamış) mucizesinde, zamanın doğası gereği getirdiği bu "bozulma" kanununu askıya alarak Allah'ın tabiat ve zaman üzerindeki mutlak kudretini ispatlar. Yani Kur'an, kelimenin Câhiliye zihnindeki olumsuz çağrışımını hem bir ilâhî adalet tecellisi hem de bir ilâhî kudret delili olarak yeniden anlamlandırmıştır.

Sonuç olarak, bu üç kök, Kur'an'ın dilsel i'câzının temel bir karakteristiğini ortaya koyar: Mevcut dilsel malzemeyi alıp onu tevhid merkezli bir dünya görüşünün yapı taşı haline getirmek. Şekilsel benzerlikleri, bir anlam karmaşası değil, aksine her bir kelimenin kazandığı özgün teolojik fonksiyonu daha da belirgin kılan retorik bir zemin oluşturur. Bu durum, Kur'an'ın kelimeleri sadece kullanmadığını, aynı zamanda onları yeniden yarattığını ve ilâhî mesajın hizmetine sunduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Bu makalede yürütülen analiz, Kur'ân-ı Kerîm'in, şekilsel olarak benzeşen kelimeleri ne denli keskin anlamsal ve teolojik sınırlarla ayırttığına dair temel tezi somut delillerle ispatlamıştır. Bu çalışmada incelenen "s-n-n", "v-s-n" ve "s-n-h/s-n-v" kökleri, Arap dilinin ve Kur'an'ın semantik katmanlarının zenginliğini tebarüz ettiren müstesna örneklerdir. Analizimiz, bu köklerin temelde somut (hissî) eylemlerden yola çıkarak Câhiliye şiirinde mecazi bir genişlemeye uğradığını ve nihâyet Kur'ân-ı Kerîm'de her birinin özgün bir teolojik kavramı inşa ettiği en yüksek anlam mertebesine ulaştığını ortaya koymuştur. Sünnet, Allah'ın toplumsal ve tarihsel alandaki şaşmaz kanununu; sine, O'nun mutlak hayat ve yönetim sıfatlarını ispatlayan bir tenzih aracını; sene ise zaman ve tabiat üzerindeki mutlak kudretini gösteren bir delili ifade etmek üzere, ilâhî bir vukufiyetle seçilmiş sözlüksel birimler olarak karşımıza çıkmıştır.

Nihâyetinde bu çalışma, kelimeler arasındaki şekilsel benzerliğin bir anlam belirsizliğine veya dilsel bir kusura değil, tam aksine Kur'an'ın lafzî i'câzının (dilsel mucizeviliğinin) bir tezahürüne işaret ettiği sonucuna varmaktadır. Kur'an, her bir harfi ve kelimeyi, belirli bir ilâhî maksadı en hassas ve en belîğ şekilde ifade etmek üzere seçmiştir. Bu kelimelerin her birinin kendi özgün bağlamında kazandığı anlamsal kesinlik, ilâhî kelamın derinliğinin, yüzeysel okumaların ötesinde bir tefekkür ve tedebbür gerektirdiğini kanıtlamaktadır. Dolayısıyla, bu tür etimolojik ve bağlamsal analizler, Kur'an'ı anlama çabalarında filoloji (lugat), hermenötik (tefsir) ve teoloji (akide) disiplinlerinin birbirinden ayrılmaz bir bütün teşkil ettiğini ve bu bütüncül yaklaşımın ne denli vazgeçilmez olduğunu bir kez daha teyit etmektedir. Bu yaklaşım, Kur'an metnini sadece bir dilbilimsel nesne olarak gören parçacı yaklaşımlara karşı, metnin lafzî yapısı ile teolojik gayesi arasındaki kopmaz ilişkiyi merkeze alan bir okuma teklif eder.

Bu çalışmada tatbik edilen ve ortografik benzerliğe sahip kökleri; etimoloji, Câhiliye şiiri ve Kur'an'daki teolojik bağlam ekseninde karşılaştırmalı olarak analiz eden metodoloji, Kur'an'ın dilsel i'câzının farklı boyutlarını ortaya çıkarmak için yeni imkânlar sunmaktadır. Gelecekte yapılacak araştırmalar, bu yaklaşımı Kur'an'daki diğer anlamdaş (sinonim) veya şekilce benzer (paronim) kelime gruplarına da uygulayabilir. Örneğin, قلب/kalb ve فؤاد/fuâd; جعل/ce'ale ve خلق/halaka; veya حياة/hayât ve معيشة/maîšet gibi kavram çiftlerinin benzer bir metodolojiyle incelenmesi, Kur'an'ın her bir kelimeyi ne denli hassas bir ilâhî maksatla seçtiğine dair yeni ve derinlikli bulgular ortaya koyma potansiyeli taşımaktadır. Bu tür çalışmalar, ilâhî metnin lafız hassasiyetinin yalnızca istisnai örneklerle sınırlı olmadığını, aksine metnin bütününe yayılan temel bir karakteristik olduğunu göstermeye hizmet edecektir.

Sonuç olarak, *sünnet*, *sine* ve *sene* kelimeleri örneği, Kur'an'ın her bir harfinin ve kelimesinin, bütüncül bir tevhidî mesajı en hassas ve en belîğ şekilde ifade etmek üzere ilâhî bir vukufiyetle seçildiğini; metnin, hem lafzî hem de mânasıyla, ilâhî bir kelam olduğunu kanıtlayan parlak bir delil olarak karşımızda durduğunu göstermektedir.

Kaynakça/References

- Âhfeşu'l-Esğar, Ebû'l-Mehâsin 'Alî b. Suleymân el-. *el-İhtiyâreyn*. thk. Fahru'd-Dîn Kabâve. Beyrut: y.y., 1420/1999.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- A'sâ, Ebû Basîr Meymûn b. Kays el-. *Divânu'l-A'sâ el-kebîr*. thk. Mahmud İbrahim, Muhammed er-Rıdvanî. Katar: Vezâratu's-Sekâfe ve'l-Funûn ve't-Türâs, 1. Basım., 2010.
- A'lem eş-Şentemerî, Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Suleymân b. 'Îsâ eş-Şentemerî el-Endulusî el-. *Eş'âru's-şu'arâ'i's-sitteti'l-Câhiliyyîn*. b.y.: y.y., ts.
- Ebû Nasr el-Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî el-Fârâbî. *Tâcu'l-luğa ve sıhâhu'l-'Arabiyye*. thk. Ahmed 'Abdulğafûr 'Attâr. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 1407/1987.
- Ebû Yâsîn, Hasan 'Îsâ. *Şi'ru Hemdân ve Ahbâruhâ fi'l-Câhiliyye ve'l-İslâm: Cem' ve Tahkîk ve Dirâse*. Riyad: Dâru'l-Ulûm, 1. Basım., 1983.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. el-Herevî el-. *Tehzîbu'l-luğa*. thk. Muhammed 'Avd Mir'ab. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 2001.
- Ferâhîdî, Halîl b. Ahmed el. *Kitâbu'l-'ayn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî, İbrâhîm es-Sâmerrâ'î. 8 Cilt. b.y.: Mektebetu'l-Hilâl, ts.
- Hassân b. Sâbit, Ebu'l-Velîd el-Münzir el-Hazrecî el-Ensârî. *Divânu Hassân b. Sâbit*. thk. Velid 'Arafat. Beyrut: Dâru Sâdır, 2006.
- İbn Fâris, Ebû'l-Huseyn Ahmed b. Fâris el-Kazvînî. *Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa*. thk. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn. 6 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1979.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrem Cemâluddin. *Lisânu'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru Sâdır, 1414.
- İbn Meymûn, Muhammed b. el-Mubârek b. Muhammed b. Meymûn el-Bağdâdî. *Munteha't-taleb min eş'âri'l-'arab*. b.y.: y.y., ts.
- İbn Sîde, Ebû el-Hasan 'Alî b. İsmail b. Sîde el-Mursî. *el-Muhkem ve'l-muhîtu'l-a'zam*. thk. 'Abd el-Hamîd Hendâvî. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-'İlmiyye, 1421/2000.
- Kurtubî, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Ahmed el-Hazrecî el-. *el-Câmi' li-âhkâmî'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berdûnî-İbrahim İtfeyyîş. Kahire: Dâru'l-Kutubî'l-Misriyye, 1384/1964.
- Râğîb el-İsfehânî, Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed er-. *el-Mufredât fi'ğarîbi'l-Kur'ân*. thk. Safvân 'Adnân ed-Dâvûdî. Dimaşk; Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 1412.
- Râzî, Ebû 'Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-. *Mefâtihu'l-ğayb*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 1420.
- Semîn el-Halebî, Ebu'l-'Abbâs Şihâb ed-Dîn Ahmed b. Yûsuf b. 'Abdiddâim es-. *Umdetu'l-huffâz fi tefsîri eşrefi'l-elfâz*. thk. Muhammed Bâsil 'Uyûn es-Sûd. 4 Cilt. b.y.: y.y., 1417.
- Şu'arâu Huzeliyyîn. *Divânü'l-hüzeliyyîn*. thk. Muhammed Mahmud eş-Şenkitî. Kahire: ed-Dârü'l-Kavmiyye li't-Tibâ'a ve'n-Neşr, 1965.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî et-. *Câmi'u'l-beyân fi te'vîli 'Âyi'l-Kur'ân*. thk. 'Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. b.y.: Mu'essesetu'r-Risâle, 1420/2000.
- Tahânevî, Muhammed b. 'Alî b. el-Kâdî Muhammed Hâmid b. Muhammed Sâbir el-Fârûkî el-Hanefî et-. *Keşşâfu istilâhâtî'l-funûn ve'l-'ulûm*. thk. 'Alî Dahrûc. 2 Cilt. Beyrut: Mektebetu Lubnân Nâşîrûn, 1996.
- Veşşâ, Ebû't-Tayyib Muhammed b. Ahmed el-. *ez-Zarf ve'z-zurefâ*. thk. Kemâl Mustafâ. Mısır: y.y., 1371.
- Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. 'Abdurrezzâk ez-. *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. thk. Heyet. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. 'Amr ez-. *el-Keşşâf 'an hakâiki'ğavâmidî't-tenzîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-'Arabî, 1407.